

6.3 Kromme Rijn en de Nieuwe Hollandse Waterlinie

Koning Willem I besloot in 1815 tot de aanleg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW), op advies van C.R.T. Krayenhoff, inspecteur-generaal der fortificatiën en van het Corps Ingenieurs. Meer dan 100 jaar is er gewerkt aan de linie. Niet alleen werden er tal van forten en batterijen gebouwd, maar ook de inrichting en de waterbeheersing van de inundatiegebieden²² vergde veel aandacht. In de jaren 1816-1824 is aan de oostkant van de stad Utrecht een eerste ring van forten gebouwd. Vanaf 1850 kreeg Utrecht een nieuwe ring van forten, met onder ander fort Rhijnauwen en fort Vechten. Deze ring lag verder van de stad af en was nodig door de grotere reikwijdte van het geschut.

Ook de inundatiemiddelen werden aangepast. In 1859 was al berekend dat het bijna vier weken zou duren voordat het terrein voor de forten onder water zou staan. De tweede Duits-Deense oorlog van 1864 en de Frans-Duitse oorlog van 1870 maakten duidelijk dat legers zich veel sneller verplaatsten dan in het begin van de negentiende eeuw. Er moesten dus maatregelen genomen worden om de inundaties te versnellen. Toen werd het plan geboren om water uit de Neder-Rijn bij Wijk bij Duurstede in te laten en de bedding van de Kromme Rijn te gebruiken om het water sneller naar de inundatiegebieden bij Houten en Utrecht te laten stromen. De uitvoering van het plan vond plaats in de periode 1866-1871.

Aan de oostkant van Wijk bij Duurstede werd een nieuwe bovenloop van de Kromme Rijn gegraven. Het buitendijkse deel is het Inundatiekanaal, dat in verbinding staat met de bedding van de Neder-Rijn. In de Rijndijk bevindt zich de eigenlijke inlaatsluis waardoor het water uit het Inundatiekanaal naar de Kromme Rijn kon stromen. Ongeveer 90 meter verderop werd nog een sluis gebouwd, een keersluis die met schotbalken kon worden gesloten. Deze keer- of damsluis had twee functies. Ten eerste werd de sluis

Schotbalkenloods aan de Singel.

²² Inundatiegebieden zijn terreinen die onder water gezet konden worden om de doortocht van vijandelijke legers onmogelijk te maken.

gesloten als het water in de inundatiegebieden op de juiste hoogte was gekomen. Ten tweede was de sluis belangrijk in tijden van hoog water op de rivier. Het gevaar bestond dat de inlaatsluis door de grote waterdruk beschadigd zou kunnen worden. Daarom liet men bij hoog water de kwel- of opvangkom tussen de beide sluisen vollopen om de inundatiesluis voldoende tegendruk te geven. De schotbalkenloods waar de balken van de keersluis werden opgeslagen staat aan de Singel. Een andere loods uit die tijd, die gebruikt werd voor de opslag van materiaal, staat tussen de kwelkom en het Walplantsoen. Het dagelijkse toezicht van het sluisencomplex berustte bij een sluiswachter, waarvoor in 1866 een woning werd gebouwd (Singel 51).

Links het Inundatiekanaal, rechts de inlaatsluis om water in de Kromme Rijn in te laten.

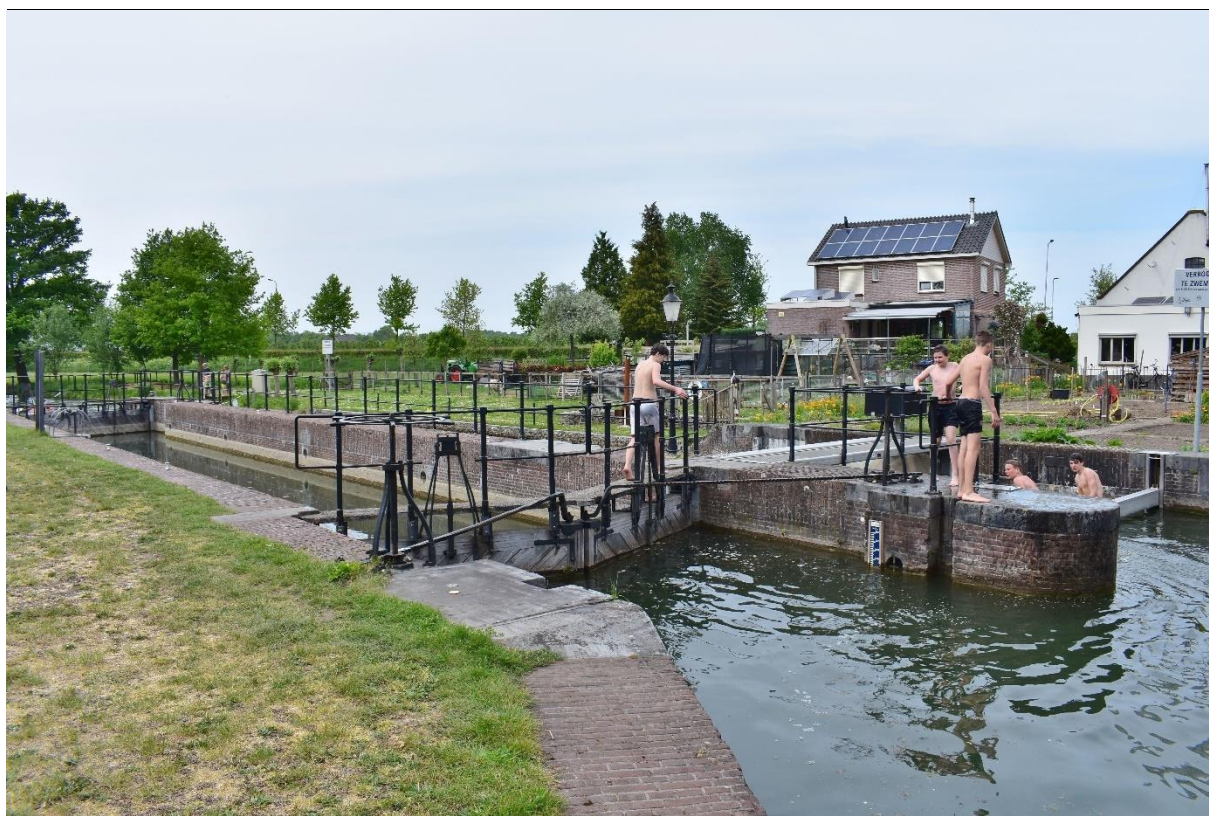

De kwelkom tussen de keersluis (op de voorgrond) en de inundatiesluis. Rechts staat de materiaalloods.

De schutsluis in de Kromme Rijn in Cothen is eveneens in 1866 aangelegd, net als de sluisen bij Werkhoven en Utrecht. Samen zorgden de drie sluisen ervoor dat het water in de verschillende inundatiegebieden op het gewenste peil gehouden kon worden. Omdat men ook de bevaarbaarheid van

de rivier wilde verbeteren is de Kromme Rijn verbreed en uitgebaggerd, zijn enkele meanders afgesneden en zijn de sluisen als schutsluis uitgevoerd. Tegenwoordig worden hier nog maar incidenteel schepen geschut, vaak werkboden van het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden.

Bijzonder is dat de sluis uit twee parallelle delen bestaat. Het zuidelijke deel is de schutsluis, bestemd voor schepen van maximaal 25 meter lang en 5 meter breed. Het noordelijke deel bevat de stuw en dient als overloop als er water ingelaten wordt. De oorspronkelijke stuw is in 2007 vervangen door een automatische. Tevens is er een vistrap aangelegd.

De sluis in Cothen op een warme zomerdag.

De werkzaamheden zijn uitgevoerd door het toenmalige Ministerie van Oorlog en stonden onder toezicht van kolonel F. van Thije Hannes en kapitein J.A. Schuurman. Behalve de aanleg van sluisen en enkele bruggen zijn ook in de loop van de Kromme Rijn werkzaamheden verricht: enkele grote meanders van de rivier werden afgesneden, waaronder de Oude Kromme Rijn bij Cothen.

Het gehele gaaf bewaard gebleven ensemble is van buitengewone cultuurhistorische betekenis als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, die genomineerd is voor opname op de Lijst van het Werelderfgoed van Unesco.